

Lars Runar
FUNDERINGAR KRING EN BILD AV
RUMSKULLA PRÄSTGÅRD

Rumskulla hembygdsförenings programblad 2017 pryddes av ett gammalt fotografi som väckte gamla minnen hos mig. Fotografiet visar Rumskulla prästgård ungefär som den såg ut i min tidiga barndom. Det är inte daterat men någon gång från det tidiga 1900-talet är det. En hållpunkt är 1933. Då stod nämligen den nya prästgården färdig som mina föräldrar, Hugo och Elsa Rumar, flyttade in i som nytt prästpar. Fotografiet visar den gamla prästgården, inte den nya. Alltså är det äldre än 1933. Originalen är en glasplåt som Karin Westrin ärvt efter sin far Olle Westrin, som på sin tid, bland mycket annat, var aktiv i Rumskulla hembygdsförening.

I bildens centrum ligger den gamla ladugården. Min far uppskattade dess ålder till det tidiga 1800-talet. Den spelade en mycket central roll för mig i min tidiga barndom. Där hade arrendatorn sina djur och jag levde som på en bondgård, där jag på nära håll fick uppleva höns, lamm, grisar, kor och hästar och det liv som levdes kring dem. Ladugården var alltid en mycket viktig del av en prästgård förr i tiden. Redan under 15 - 1600-talen tilldelades prästgårdarna stora marker, s.k. prästbord, som prästen och hans familj skulle leva av. Under 1900-talet började de förlora sin gamla funktion och kallades i stället löneboställen.

Förutom prästbordets avkastning hade prästen tillgång till det tionde av skörden som bönderna var skyldiga att årligen leverera. Jag vet inte riktigt hur systemet i praktiken fungerade. Enligt en uppgift från 1772 hade kyrkoherden i Rumskulla "2 tunnors vederlags spannmål". Hur som helst kallade vi ladan för tiondeladan. Den fanns ännu kvar i min barndom och låg i den del av ladugården som befann sig närmast prästgårdsbyggnaden. Jag minns att vi barn, under min driftige äldre bror Stens ledning, byggde en fästning i tre våningar av de bräder som blev över när tiondeladan revs. Den uppfördes som en tillbyggnad till lekstugan som låg granne med tiondeladan. Takhöjden i fästningens "våningar" var naturligtvis inte hög, men "byggnaden" fungerade utmärkt som borg i de riddarkrig vi spelade med stort allvar. Lekstugan väcker så här i efterhand små funderingar hos mig. Är det verkligen de sparsamma äldre männen i pastoratskyrkorådet som låtit pastoratet finansiera en så onödig sak för prästfamiljen? Mor och far brukade emellertid alltid framhålla att förtroendemännen i detta råd brukade vara mycket generösa mot prästgården, så jag får väl tro det.

År 1977 – jag har bara ett urklipp, men jag antar att det var ur Vimmerby Tidning – skrev min far en artikelserie med rubriken "En betydelsefull kyrklig reform och därav följande förändringar i Rumskulla pastorat och kyrkby". Den är mycket lång och innehållsrik. Jag har svårt att tro att den hade kommit in i en dagstidning av idag. Men den är rik på kunskap och erfarenhet. Min far hade varit kyrkoherde i Rumskulla socken i 32 år (1933 - 1965), varav många år som kontraktsprost. Ladugården var enligt hans beskrivning i eländigt skick. Så här skrev han:

"Huvudgårdens uthus bestod av en långa byggd i vinkel, låg med små fönster inrymmande höslider för hästfoder, vagnslider, kostall, fårhus, svinhus. Det värsta var att där fanns ingen brunn. Enligt uppgift hade det aldrig funnits någon. Man hämtade vatten i den närbelägna dammen och körde det i sår upp till ladugården. Men ett bekvämare sätt tillämpade arrendatorn för korna och hästarna. De fick gå ned till dammen och dricka. Dagligen gick de ned till dammen för att dricka sig otörstiga. I ur och skur såg man dem göra denna promenad. På vintern var det ofta så halt att korna sågs åka kana i den svaga slutningen ned mot dammen. När de vid vandringen måste passera uppfartsvägen till kyrkoherdens bostad kunde

ju ingen hindra dem att då och då släppa en stor svart kaka skit på den väg där folk måste gå närhelst de hade ett ärende till prästgården. Det var sannerligen inte så trevligt att gå den vägen i mörker (elbelysning saknades ända till 1935).”

För min del uppfattade jag inte ladugården så negativt som far. Tvärtom. Den var för oss barn ett himmelrike. Särskilt minns jag mjölkningen. Då brukade katterna samlas runt kossan och den skicklige mjölkaren eller mjölkerskan kunde spruta mjölk direkt i munnen på dem. Katterna var mästare på att fånga strålen. Prästgårdsarrendatorn Albin (Nilsson) var barnens favorit. När han kom längs bygatan med sin kärra blev den ofta full av barn, särskilt när höet skördats och skindan var fylld av hö att vräka sig i. Vi barn deltog själva, så långt vi förmådde, i skörden genom att räfsa och lägga upp höet på hässjorna och sedan ta in det på skullen när det var torrt. Skullen låg, såvitt jag minns, på andra våningen med intag från landsvägen där denna svängde uppåt herrgården och Skattegården. Detta var inget stort problem på den tiden för biltrafiken under krigsåren och åren närmast efter var närmast obefintlig. Den första längre resa jag minns i mitt liv gjordes i häst och kärra med Albin, när han åkte med några säckar säd till kvarnen i Åstad, några kilometer bort vid Stångån. En mäktig resa för en 4 - 5-årig pojke.

Än idag kan jag, i motsats till min far, tycka att det var klokt av Albin att vattna sina djur i dammen, eller som jag tror, snarare i bäcken, i stället för att dra upp vattnet i såar till ladugården. Lite skit på vägen till prästen hörde väl till tingens naturliga ordning, särskilt för den som inte visste om något annat. Kanske har far i sin artikelserie en benägenhet att förstärka bilden av allt elände. Han var som präst djupt involverad i omdaning av lönebostället och kyrkbyn. Ansvar för prästgården och de underliggande torpen Klarkullen och Olsbo åvilade pastoratet. En stor del av sina många år i Rumskulla var far pastoratskyrkorådets ordförande - och tillika kassör, en ordning som man tydligen kunde acceptera på den tiden. Det var stora förbättringar som ägde rum och han hade anledning att vara stolt över vad han och pastoratskyrkorådet åstadkom. Ett av dess ”stordåd” var att man uppförde en för sin tid mycket modern arrendegård med huvudbyggnad, lantarbetarbostad, ladugård och gödselbrunn uppe i prästgårdsängarna, ”Ekbacken” som den kallades. Gården stod färdig i slutet av världskriget.

Samtidigt revs den gamla ladugården. Min syster Anna-Lena föddes 1944 och fick därför aldrig uppleva denna miljö. Rivningsverket från ladugården var mycket efterfrågat under och strax efter andra världskriget eftersom bränslebristen var stor, särskilt i städerna, på grund av avspärrningarna på haven som gjorde bristen på kol till uppvärmning stor. Den som bara har upplevt en tid med oljepannor och eluppvärmning kan nog inte riktigt föreställa sig hur livsviktig veden var. Vedskjulet med det sneda taket i förgrunden, till vänster framför prästgården, var på vintern till stor del fyllt med ved. Dessutom var ett stort rum i prästgårdens källare avdelat för detta, och jag minns det styva arbete som fick läggas ned på sågning och klyvning av ved. Ibland kom en man vi kallade ”Edvin Baron” och hjälpte till. Det var Karl Edvin Karlsson, noterad i församlingsboken som ”jordbruksarbetare, sinnesslö” och boende i Hamra by. Varifrån han fått sitt öknamn vet jag inte. ”Edvin Baron” var tydligt förståndshandikappad, men handikappet var inte större än att han kunde vandra runt i socknen och hjälpa folk med bl.a. vedhuggning. Jag vet inte vilken ersättning han fick, men han hade ett bestämt krav; han skulle ha elvakaffe annars gick han hem. En viss självkänsla

hade han trots allt. På gamla dar bodde han på ålderdomshemmet i Hult, men även då fortsatte han, såvitt jag vet, sina vedhuggarturer.

Far kunde en del om jordbruk. Han var uppvuxen på "skolbordet" vid lappskolan i Arjeplog i Norrbotten. Skolbordet fungerade på ett liknande sätt som prästbordet i Rumskulla. Det var en viktig del av lönen till folkskolläraren och det jordbruk som farfar bedrev där var att likna vid ett vanligt småjordbruk. Far fick som ung köra häst. Det fick han ibland användning för på vintrarna i Småland. Det hängde ihop med att han var en flitig predikant som reste runt till missionshus som låg i olika byar runt om i socknen. Under världskriget kunde han inte köra bil eftersom den var uppallad på plintar i garaget och inte fick köras på grund av bränslebristen. På somrarna cyklade han till de olika byarna, men på vintern lånade han gärna Albins häst och släde och tog sig fram på det viset. Missionsmötena var väl inte alltid så välbesökta, men folk uppskattade säkert hans ansträngningar. Flit var en av de mest uppskattade egenskaperna i min barndoms Rumskulla, lättja en av de största synderna.

Under kriget hade vi i prästgården vår egen djurhållning. I ett uthus i backen ovanför boden intill prästgården hade vi höns och på somrarna även gris och lamm som slaktades på höstarna. Det ingick i mina och min äldre brors uppgifter att, som man sade, "möka" d.v.s rengöra i svinstian. Lammet fick beta i trädgården eller parken fastkedjad vid en pinne, som flyttades alltefter som gräset betades av. Lammet blev till slut så tamt att vi kunde gå löst med det i byn, men då var det dags att slakta det. Det finns ett underbart fotografi av min yngre bror Erik stående vid lammet, ungefär som Pelle i "Pelles nya kläder" av Elsa Beskow. Som regel hade vi också en kanin som hölls i en bur med ståltrådsnät som golv för att hindra den från att gräva sig ut, vilket kaniner gärna gör. Buren flyttades allt eftersom gräset betades av.

I anslutning till hönsstian fanns också ett utedass med fyra sitthål i olika storlekar. Dasset var anpassat efter behoven i den gamla prästgården som saknade vattenklosett. Hålen var utformade efter rumpornas olika storlekar. Det fanns många barn och mycket tjänstefolk i prästgården på den gamla tiden. I husförhörslängderna har jag sett att fyra pigor och två drängar samtidigt kunde vara skrivna där. Fallhöjden från hålen var flera meter och det möjliggjorde för oss pojkar att underifrån, där skitutttaget låg, skjuta med ärtbössa på flickorna när de satt där. Det var en synd som förhoppningsvis är förlåten vid det här laget.

Grisslakten hörde till årets mest dramatiska händelser. Under höstmånaderna hördes desperata grisskrik från många håll i byn. Alla som kunde hade under kriget egen gris som skulle slaktas på senhösten. Hos oss gick slakten så till att grisen vilt skrikande – han kände förstås på sig vad som väntade - drogs ut ur stian. Där väntade den snälle Albin eller någon annan stark karl med en stor träklubba. Den slogs med största möjliga kraft i grisens huvud så att den svimmade. Snabbt stack man in en kniv i den medvetlösa grisens hals så att blodet rann ut ur huvudpulsådern ner i en hink. Blodet måste omedelbart vispas för att inte stelna, vilket var viktigt när man skulle göra blodpalt - en viktig ingrediens i dåtidens hushållning. Man måste vidare dra ut tarmarna ur grisens mage och skynda ner till bäcken för att skölja dem ordentligt i det rinnande vattnet. Därefter kokades tarmarna innan de kunde användas till att göra korv i. Hemma vidtog ett stort arbete med att stycka eller mala grisens kött. Det malda köttet stoppades in i tarmarna och röktes sedan i ett rökeri som låg i slänten mot kyrkogården. Den bestod av en eldstad längst ner i slänten, varifrån röken fördes i ett rör av

trä till ett litet skjul i övre delen, där korvarna hängdes upp. Som bränsle användes trä av en och enris. På så sätt skapades den av oss älskade rökta "hackekorven", som jag tycker aldrig har fått sin like i moderna affärsdiskar. Men det kan möjligen bero att vi barn alltid rörde oss och alltid hade en glupande aptit.

Förutom de här husdjuren hade vi en hund och en katt. Hunden hette King – konungen – och var en lappspets som prästgården hade övertagit från brevbäraren. Denne hade en daglig route som utgick från Olle Westrins poststation, som låg där den gamla klockargården legat och där ett nytt modernt hus hade uppförts. Turen gick därifrån över Kåremåla, Källeberg och vad byarna nu kunde heta och avslutades vid poststationen framåt eftermiddagen. Brevbäraren åkte på sommaren med häst och vagn och på vintern med häst och släde. Bak i ekipaget låg King, som på så vis lärde sig vägarna till socknens alla byar. När mina föräldrar övertog King fortsatte han turerna på egen hand, fast utan vagn eller släde. Vid behov tog han en höna i någon gård, med påföljande ilska protester från ägarna. Prästgårdens och pastorexpeditionens telefonnummer var Rumskulla 7, och när föräldrarna var borta tvingades vi barn ofta svara. Det var kanske på det sättet den telefonskräck, som jag sedan genom livet har kämpat med, grundlades.

Glödande kol samlades på det sättet på hundens huvud, men det värsta misstaget gjorde han dock när han bet en fridsam kvinnlig predikant från missionshuset i Sätterstad i benet. Det kunde ju inte accepteras att hon på detta sätt angreps av en statskyrkans företrädare, och det blev Kings slut. Min far tillhörde den lågkyrkliga grenen av Svenska kyrkan och odlade ett gott samarbete med frikyrkoförsamlingen. Det fick inte brytas och King sköts när familjen var på sin årliga semester, inhyrda hos en fiskaränka på Öckerö i Bohuslän. Jag minns än idag den sorgliga avfärden hemifrån.

Prästgården hade en egen trädgård och därtill en stor park som sträckte sig längs hela dammen. Parken anlades storslaget av prosten Haags tid i mitten av 1800-talet och hade sedan underhållits av senare präster. Där fanns vackra broar mellan anlagda holmar. I min barndom fanns det fortfarande spår av en upphöjd rundel på den stora holmen. Ingen har kunnat tala om för mig vad den använts till. Kanske hade det varit någon form av dansbana. Den var i så fall avsedd för lekar och folkdans. "Dansbaneeländet", som man talade och skrev så mycket om i min barndom, smög sig bestämt inte in på prästgårdens marker. På somrarna kom rundeln på holmen till användning vid söndagsskolavslutningar och då dansades det, men bara sånglekar. Dessutom hände det då och då att prästgården på somrarna bjöd in till stora kafferep som samlade många människor på holmen.

Ännu i vår barndom var parken framkomlig och relativt välskött. Äran för detta tillkommer främst djuren. Så länge gräset slogs med lie och djur fick beta på marken hölls parken fri från sly och buskar. Eftersom parken var stor var gräset en inte så ringa tillgång för arrendatorn. Störst betydelse hade de dock stora "ängarna" – de borde kanske snarare ha kallats "hagarna" - som låg mitt emot prästgården på andra sidan landsvägen. Enligt min noggranne far omfattade boställets totala areal 534 har (hektar), varav produktiv skogsmark 362 har som gav stora intäkter till pastoratet. Löneboställets huvudgård – alltså prästgården - hade 21 hektar åker, torpet Klarkullen 5 hektar och torpet Olsbo bara 2 hektar.

Även om Rumskulla socken var en relativt fattig bygd, var prästgården inte det. Många i socknen levde dock under knappa omständigheter. För byborna kunde det vara en hård kamp om slåtter eller bete. Jag minns hur torparen Oskar Karlsson i torpet Olsbo – ”Olebo poho” kallad av oss barn på grund av sin högljuddhet – förde hetsiga diskussioner med min far om rätten att få slå hö på små lotter i kyrkbyn, som han ansåg sig ha förlorat tillgången till genom boställsreformen 1932. Då denna reform genomfördes föreskrevs det dock att pastoraten måste se till att de som brukade marken hade anständiga bostäder. Enligt min fars artikelserie hade provinsialläkaren Castenfors i Mariannelund år 1933, troligen på begäran av hälsovårdsnämnden, gjort besiktningar av prästgårdens torp. I sin rapport skrev han att bostaden i Olsbo var så usel att dess användning borde förbjudas. Ladugården skildras som ett fullständigt ruckel. Min far hade själv sett att torparen, för att ge utrymme åt sin dragoxe, hade fått såga ut en nisch i ladugårdsväggen, så att oxen kunde få rörelseutrymme för huvud och hals! Så trång var ladugården. Rumskulla pastorat gjorde dock, det skall sägas, på 1930- och 40-talen betydande insatser för att förbättra förhållandena på sina torp och i det arbetet var min far säkert djupt involverad.

En annan människa som jag minns från gamla fattigsverige var Ally i Strömslund. Hon tvingades av sin ensamstående mor ut att valla familjens enda ko på dikesrenarna i kyrkbyn, vilket hon naturligt nog upplevde som en stor skam. Det har visserligen sagts att modern ställde detta krav på dottern mest på grund av snålhet, men det gjorde i så fall inte nesan mindre, snarare tvärtom. Som tur var dök det så småningom upp en friare från en annan socken som befriade henne från denna nesliga syssla. En annan person som jag minns från just Strömmen var gumman Frida (Alfrida). Vi var lite rädda för henne för hon hade en stor näsa, en slags mustasch som vi tyckte och en mörk röst. Hon var dock så fredlig att hon bokstavligen talat inte kunde göra en katt förnär, med påföljd att hennes hus blev överfullt av katter. På helgmålskvällarna om somrarna kunde man, trots att hon inte var någon flitig kyrkobesökare, höra henne sitta på verandan och med hög röst sjunga psalmer.

Tuberkulos var en sjukdom som skördade många liv när jag var barn. Oftast drabbade den fattiga familjer. Min egen mor hade i sin ungdom fått tuberkulos, men det berodde nog inte på fattigdom, utan på att hon rest runt i Norrland som ambulerande skolkökslärarinna. Där kan hon ha mött många barn med sjukdomen och blivit smittad. Självt minns jag två familjer som bodde i små backstugor och drabbades hårt. Den ena var Movänta, mitt i kyrkbyn. Vårst drabbad där var sonen Erling som trots behandling hade mycket liten lungkapacitet kvar och endast kunde gå mycket långsamt. För oss barn var han en stor tillgång på det viset att han hade tid att prata med oss. Det var han som lärde oss att det fanns en tidning som hette ”Folket i Bild” och som hade en serie som hette ”Biffen och Bananen”. Den kunde med råge slå serien ”Spara och Slösa” i tidningen ”Lyckoslanten”, som vi fick genom skolan.

Ännu värre hade familjen i backstugan Nytorp drabbats, där alla utom fadern Johan hade dött i tuberkulos i början av 1900-talet. För oss barn var Johan i Nytorp den gamle man som vid juletid brukade komma till prästgården med en julgran. Den var avpassad efter takhöjden i backstugan och var följaktligen alldeles för kort för prästgården. Men avsikten var god och ingen nändes be honom ta en större gran nästa år. Han hade kanske inte heller orkat bära den, gammal, liten och svag som han var. Jag vet egentligen inte varför han tyckte att prästgården skulle ha en gran varje år. Han var ju inte särskilt kyrklig. En sak är jag dock säker

på. Den hade inte kostat honom mer än arbetet, för julgranar ansåg man sig kunna ta var man ville.

Jag uppfattade som barn inte att det var så stora klasskillnader i byn. Vi hade många lekkamrater runt om i byn – Inger, Vera, Eiva, Ulla-Britt, Börje, Putte, Ville, Stig och vad de nu hette -och reflekterade inte, som jag minns, särskilt mycket över vilka som var rika eller inte. Jag fick dock insyn i andra levnadsförhållanden. En av mina lekkamrater var Per-Olof Gustavsson, "Putte" kallad, i backstugan Hackeryd. Hans far Valfrid Gustavsson står i församlingsboken skriven som skogsarbetare, men jag minns att han i min barndom var försäljare för Nybergs sko- och klädfaffär som hade etablerats i kyrkbyn. Valfrid cyklade runt i bygden, visade varuprov och tog upp beställningar för Nybergs. Han var därför ofta hemifrån. Det gjorde det svårt när hustrun Anna insjuknade i cancer och efter en lång sjukdomstid dog hemma. Storasyster Ulla-Britt, skolans största ljus, fick ta ett vuxenansvar långt tidigare än vi andra. Hon och Per-Olof utförde verkligen ett hjältedåd i det tysta. I en tid då sjukvård och socialvård var föga utbyggd tror jag dock att det kan ha funnits liknande förhållanden i andra hem. När det inte fanns bilar och snabba kommunikationer hem tvingades många familjefäder tidvis vara hemifrån för arbete i skog och sågverk, vid kolmilor och sågverk, väg- och järnvägsbyggen. m.m.

Den vanligaste typen av barnhjärte var, som jag ser det, de rätt många barn som hade långt till skolan. Jag kan fortfarande minnas doften av de fuktiga ullsockar från mina långväga klasskamrater som på dagen hängdes upp över vedkaminen i skolsalen för att torka. Jag tänker särskilt på min klasskamrat Evert i Ekhult som varje dag, från första klass till den sista, fick gå till fots en halvmil till skolan och en halvmil tillbaka, en mil om dagen alltså. Med en viss smärta minns jag hur Evert efter en jul talade om för mig att hans enda julklapp var ullsockar, medan jag själv skröt med dyra leksaker från bokhandlaren i Vimmerby eller var det Mariannelund.

Till mina leksaker hörde leksakssoldater. Jag och min bror Sten var väldigt förtjusta i sådana. Med dem lekte vi 30-åriga kriget och Karl XII:s fälttåg. I efterhand, när jag besökt leksaksmuseet i Stockholm, har jag upptäckt att dessa soldater var tyska med uniformer från 1930-talet, dock utan nazistsymboler. Jag tror mig veta att min far aldrig var fångad av de nazistiska idéerna – vårt husorgan var den liberala och tidigt antinazistiska tidningen Dagens Nyheter - så jag har undrat mycket över hur det blev så här. Förmodligen var det frågan om aningslöshet från både säljare och köpare. Det kan också vara så att tyskarna gjorde mer välgjorda leksakssoldater än andra nationaliteter. De tillverkade bl.a. de fantastiska leksaksbilarna av märket Schuco med växel i. Vi barn förstod naturligtvis inte alls den tyska propaganda som troligen var inlagd i leksakerna. Först i slutet av kriget började vi kunna tolka kartorna över krigets olika frontlinjer som fanns i Dagens Nyheter och ana vad det rörde sig om.

Från kriget minns jag mest den stora kampanjen "Finlands sak är vår" där min far och mor var starkt engagerade. Pengar samlades in från ostauktioner och symöten m.m. Kläder packades ihop och skickades. Det mest påtagliga inslaget för oss barn var de krigsbarn som kom till socknen under ett par år i slutet av kriget. Nära oss fanns Reijo och Lena, som bodde hos prästgårdsarrendatorn Albin och hans Hilda och pojken Keijo, som bodde hos paret Hjalmar och Anna Westrin i poststationens övre våning. Barnen behandlades vad jag förstår

mycket väl av sina 60-åriga värdföräldrar och de blev snabbt en del av barnkollektivet i kyrkbyn. Vi förstod nog inte riktigt vilken svår upplevelse det varit för dem att ensamma tvingas lämna sina föräldrar i Finland och skickas till ett främmande land med ett främmande språk. Det var nog inte lättare att sändas tillbaka till ett krigshärjat och fattigt Finland. Många for väldigt illa. Keijo, som kom från Kotka och var sjuk i diabetes, dog inom några år efter hemkomsten. För oss barn i Rumskulla lämnade krigsbarnen ett stort obegripligt tomrum efter sig.

När jag tänker på min barndom slås jag av hur begränsad vår världsbild ändå var. Kunskap om främmande länder fick vi visserligen genom skolan och krigsrapporterna i tidningarna. Men våra egna erfarenheter var få. Jag såg aldrig en färgad människa i min barndom. Det närmaste jag kom var väl när någon missionär kom till missionshuset i Sätterstad och berättade och visade bilder från Afrika. Bilder och film var sällsynta i Rumskulla och därför kunde t.o.m. valfilmer i valtider vara ett stort nöje för oss. Filmerna spelades i sockenstugan och vi fick stå ut med att de alltid åtföljdes av ett valtal. Var föredragshållarna lite lagda åt det dramatiska hållet kunde även de vara spännande. En slutreplik som vi lade på minnet och skrattade åt var när den hedervärde socialdemokratiska ordföranden Anton i Brostugan alltid avtackade sitt partis föredragshållare med orden: "En får tacke för ett möcke sakligt föredrag".

Om vi ska tala om fiender var nog fotbollslagen från Södra Vi, Vimmerby och Mariannelund de värsta. De slog nämligen som regel fotbollslaget Rumskulla GOIF, trots att det hade rörmokaren Kalle Rinaldo i målet, den bästa målvakten i den kända världen enligt vår mening. Laget samlades en gång i veckan för träning på den aldrig vattnade och sällan klippta fotbollsplanen på Ören, alldeles nära kyrkan. Den gick så till att alla som ville vara med, oavsett ålder, delades in i lag som spelade mot varandra. Den något tungfotade Lasse i Fridhem hade en begränsad rörlighet men en imponerande tåfjutt – om han träffade bollen. En del av deltagarna var dock riktigt duktiga fotbollsspelare som kunde säkert ha gjort sig karriärer i större fotbollslag om de haft andra träningsmöjligheter. Smartast var min nästan jämnåriga och puckelryggige lekkamrat Inge Schultz från det nya arrendatorbostaden Ekbacken. Det var imponerande vad han trots handikappet kunde åstadkomma med en boll. Så blev han också med tiden ett stridbart och framsynt kommunalråd i Vimmerby.

När jag var i 10-årsåldern började jag hjälpa kyrkvaktmästaren Rickard Nilsson – en annan av barnens favoriter – att klippa gräs med gräsklippare på kyrkogården. I övre hörnen av kyrkogården mot norr låg prästerna, säteriägare och andra ståndspersoner, sedan kom hemmansägare och nämndemän med familjer, alla med väl tilltagna gravstenar av sten och med noggrant inristade uppgifter om de döda. Mot söder låg däremot "linja", d.v.s. de mindre besuttnas gravar med enkla inskrifter målade på brädor eller träkors som ganska snart multnade ned. På kyrkogården blev klasskillnaderna mycket tydliga och det kände jag starkt när jag gick av och an på kyrkogården med kyrkans lilla gräsklippare.

Rickard och hans fru Gunhild bodde i min tidiga barndom i Krösenborg, en liten backstuga ett par kilometer upp i skogen (de flyttade senare till sockenstugan). Med honom gjorde jag en av mina första minnesvärda "resor". Jag fick gå med honom på den vackra skogsstigen genom tallskogen och lingonriset (lingon heter på småländska "krösa") upp till Krösenborg, som var en liten stuga med ett enda, men stort, rum och ett litet, litet kök. I den öppna spisen, den

enda uppvärmningsanordning stugan hade förutom den lilla spisen i köket, stod en uppdragbar grammofonspelare med en trätt, sådan man såg på grammofonskivorna från His Masters Voice. Den gjorde ett stort intryck på mig. Tänk att Rickard och Gunhild hade en sådan när vi i prästgården bara hade en mycket mindre utan trätt! Idag är Krösenborg borta och stigen kan jag inte återfinna. Det moderna skogsbruket med sina brutala skogsavverkningar och skogsbilvägar har helt raderat spåren efter denna stig och denna lilla stuga.

I prästgården användes gräsklippare bara till ett mindre område närmast huset. Gräset i övrigt slogs med lie av Albin och hans drängar, och var, innan det mejades, både högt och fullt av hundkex och blommor. Eftersom jag själv som vuxen föga framgångsrikt har försökt mig på att slå med lie, inser jag vilket mästerskap i hanteringen av liar som de övat upp. En viktig sak var att ha välslipade redskap och för att få det hade prästgården en slipsten bakom boden som vi ofta fick hjälpa till att dra. Bodan var ett av de många husen på gården. Den kan skymtas till höger om själva prästgården. Den var timrad och säkert mycket gammal. I boden förvarades på den nedre våningen redskap och på den övre hade man grenar med torkade löv på – jag tror mest från asp – som användes som vinterfoder för djuren. Det är ett foder som jag senare i min verksamhet har stött på i beskrivningar av nybyggen i Norrlands inland. Jag har trott att detta var något specifikt för denna karga del av landet. Men så var det inte.

I en gammal bok med den långa titeln "Försök till Ett Landskaps Beskrifning uti En Berättelse om Tunaläns, Sefwede och Aspolands Häraders Fögderi, uti Calmar-Höfdingedöme af Fögderiets Häradsfogde Magnus Gabriel Graelius" från 1772 ser jag att metoden fanns även i våra bygder, där den kallades "lövgörning". Löven sparades mycket riktig till vintern på sina grenar och var ett viktigt foder, särskilt för får och hästar. Upplysningen säger mig att det jag sett i vår bod var en sista rest av gamla jordbruksmetoder som i vårt land fanns kvar ända till andra världskrigets slut. Därefter skedde en mycket snabb förvandling, till stor del genom traktorernas och jordbruksmaskinernas intåg i jordbruket.

Prästgårdsbarnens "via dolorosa" i trädgården var grusgångarna och den stora grusplanen framför och vid sidan av prästgården. De skulle hållas fria från ogräs och det innebar tvångskommendering till rensning på somrarna. Varje lördag skulle planen och gångarna krattas och göras fina till söndagen. Prästgårdstomten innehöll också stora blomster- och trädgårdsrabatter som skulle rensas, underhållas och vattnas. Far utförde själv en hel del av arbetet i trädgården, men vi barn beordrades ofta att hjälpa till. Trädgårdens största och viktigaste tillgång var potatislandet, som fyllde en stor del av marken bakom prästgårdsbyggnaden. I anslutning till detta låg potatiskällaren, en fantastisk och stor skapelse av sten i slutningen upp mot skogen. Den var så gediget byggd att den höll jämn temperatur sommar som vinter. Tack vare detta var prästgården helt självförsörjande året runt med potatis, morötter och andra grönsaker.

Dammen var på många sätt en viktig del av prästgården. På bilden ser man i vänstra delen en ladugårdsbyggnad med tillbyggnad på sidan. Till den löpte en ränna av bräder. I den leddes vattnet till ett kvarnhjul genom vilket det gick en "drivaxel" i form av en tjock kanthuggen trästock. Den förde till ett trähjul med tråkuggar som hakade i ett mindre drivhjul med tvärgående pinnar. Via det drev man olika saker i byggnaden. Såvitt jag kommer ihåg drev vattenhjulet en hackelsemaskin med vilken man hackade halmen som användes som

underlag för djuren i stallen. Min bror Sten fastnade en gång med byxan i drivhjulets kuggar och fick åka en halvruna med det innan han lyckligtvis hakades av på andra sidan och undgick att klämmas mellan hjulet och de stockar som bar det. Trärännan användes också för tvätt av mattor och andra tyngre textilier. Man stod då på ett trägolvtäckning som byggts vid sidan av rännan.

Vid sidan av denna ladugårdsbyggnad ligger ett litet hus som finns kvar än idag och som har tagits hand om av hembygdsföreningen. Kvarnen är från 1700-talet och användes för prästgårdens behov, troligen ända fram till slutet av 1800-talet. I min barndom användes den inte alls och den träränna som ledde fram vattnet till vattenhjulet hade tagits bort. Vi barn använde oss av kvarnen som en medeltida borg där bäcken fungerade som vallgrav. När flickorna var med omvandlades övre våningen i kvarnen gärna till ett hem med rum och kök och dockor som skulle vårdas. Som toalett och avloppsrör användes röret av bräder från kvarnstenarna, där det malda mjölet förr transporterades ner till säckar på första våningen. Vår okonventionella användning av röret skedde dock långt efter kvarnens aktiva tid, så ingen större skada skedde.

Ytterligare till vänster om kvarnen, tyvärr utanför bilden, fanns ett hus vars funktioner jag inte kommer ihåg idag. Jag tror att den i min barndom användes för uppställning av vagnar, slädar och redskap. Jag tycker mig minnas att man där parkerade arrendatorns första slåttermaskin. Den drogs givetvis av hästar. Den första traktorn kom till byn först efter världskrigets slut och då var det Karl-Östen Samuelsson i herrgården som var pionjär. Albin skaffade aldrig någon sådan, men även hans hästdragna slåttermaskin och höräfsa gjorde stor nytta när han skulle slå på åkrar och släta ängar. Däremot var det omöjligt att använda den på den kuperade mark, som stora delar av prästgårdens tomt bestod av. Där gällde bara lien.

På övre våningen i denna byggnad fanns en anordning som var till glädje för oss barn. Det var en mangel i form av en stor låda som låg på runda relativt smala stockar. Lådan lastades för tyngdens skull med stenar och gärna också med små barn. Lakanen lades så att stockarna rullade över dem när lådan sköts fram och tillbaka. Det var ett stort nöje för de minsta barnen att få åka med. Jag tror dock att denna form av mangel i huvudsak hade utkonkurrerats av en sentida järnkonstruktion med handdriven vev som vi hade hemma. Men byggnaden fick stå kvar länge och kallades ibland "mangelhuset".

Innan lakanen manglades hade de hämtats från tvättstugan. Den ser man på fotografiet mellan vedskjulet och kvarnanläggningen. Den syns mycket tydligare på bilder tagna från rundeln framför kyrkan. Tvättstugan bestod i den ena delen av ett brädförråd och i den andra, närmast prästgården, av själva tvättrummet. I det fanns inmurat en stor järngryta med eldstad. I grytan kokades lakanen. Som bleknings- och rengöringsmedel använde man bl.a. starkt lut, som stod helt oskyddade i burkar på balkarna längs väggarna. När lakanen tvättats sköljdes de i dammen från en brygga i anslutning till tvättstugan och klappades därefter med klappträn. På vintern måste man hugga upp ett hål i isen för sköljningen. Det var säkert ett kallt och styvt jobb för våra hembiträden. Min mor kunde inte delta i sådana arbeten på grund av sin sjukdom. Kanske hörde det heller inte till de sysslor en prästfru ansågs bära ägna sig åt. När sköljningen var klar hängdes tvätten upp utomhus på linor för torkning, även på vintern. Det var märkligt att se hur de stelfrusna lakanen ändå torkade.

Våra föräldrar lämnade oss barn mycket stor frihet. Några egentliga säkerhetsföreskrifter fanns inte. Vad som var farligt fick vi i huvudsak lära oss av erfarenhet. Far var dock mycket energisk när det gällde att lära oss simma. Det ska han ha stor heder av. Några simskolor fanns inte och därför växte många barn i socknen upp utan att kunna simma. Det var fritt fram för oss barn i prästgården att använda roddbåten i dammen, bara vi hade lärt oss att simma. Det hade vi stor glädje av. I vår fantasi blev den ett stort innanhav med hamnstäder och ångbåtslinjer. Utgångspunkten var "Göteborgs frihamn" som låg vid bryggan alldeles nedanför prästgården, men runt om dammen låg många större hamnar, som vi namngav efter behov. Dessutom kunde roddbåten användas när vi skulle tömma de mjårdar som satts ut i dammen för att fånga gäddor och abborrar.

På vintern hade dammen en funktion som är viktig att komma ihåg. När vintern kommit och isen blivit tjock var det dags att ta upp is. Då kom bönder med häst och släde från de närmaste granngårdarna. De var försedda med stocksågar och sågade upp is i stora block som lades upp på slädarna och kördes hem. Där lades blocken i en fyrkantig s.k. "isdös" som täcktes över med sågspån. Sågspånens isolerande förmåga gjorde att isen kunde bevaras hela sommaren vilket var oerhört betydelsefullt för alla hushåll innan kylskåp och frysboxar fanns. Bitar högs efterhand under året ut ur isblocken och användes för kylning av varor. Särskilt viktig var kylningen av mjölken, både i ladugården och när den kom hem till familjerna. Hemma hade vi barn en ständig kamp med mor, som nästan alltid hävdade att mjölken var söt när den enligt vår mening nästan alltid var blåsur. Vi barn skulle minsann inte lättsinnigt rata det som gick att äta och dricka. Vinterkräksjuka tror jag inte vi hörde talas om, däremot var sommarsjuka med svåra kräkningar ett regelbundet inslag varje sommar. Den hade säkert att göra med svårigheterna att förvara matvaror under den varma årstiden.

Vår isdös låg på motsatta sidan av "tvättstugan" intill brädförrådet. Det kunde vara ett besvärligt arbete att flytta de hala isblocken. En gång slant ett block för Albins dräng Vilmer och han klämde sig, vilket föranledde en tirad av eder. Vi små barn – då i 5-årsåldern - tyckte det lät spännande och lärde oss omedelbart. Vi vandrade upp till prästgården vilt svärjande – helvetes, djävla, förbannade o.s.v. Vi hade lärt oss vokabulären. Det togs inte väl emot i prästgården och rättelse skedde snabbt, jag tror ganska bryskt. Mjåkighet hörde inte till den tidens uppfostringsideal.

För oss barn hade isen på dammen en helt annan betydelse än för de vuxna. Där kunde vi på vintern spela bandy och anordna skridskotävlingar. Det gjorde vi på en bana som vi sopade själva. Den finaste skridsko man kunde ha på fötterna var "halvrör" som man spände fast på pjäxan med läderremmar. "Helrör" innebar skridsko där röret var inbyggt i en sko. Det var ingen i byn som hade en sådan lyx. Jag själv stod i mål och benschydder hade jag gjort av de avklippta benen från en gammal golfbyxa (ett klädesplagg som jag hatade) som fyllts med halm. Vår dröm var att vi skulle bli så bra att vi kunde komma med i Nässjö IF, dåtidens bandystorhet i Småland med storstjärnan "Nicke" Bergström.

Det var en allmänt respekterad regel i byn att min far skulle kontrollera isens tjocklek innan barn i byn fick gå på den. När det skett gick budet med löpeldens fart genom byn: "prästen har gått på isen, prästen har gått på isen". Det betydde att skridskosäsongen kunde inledas. Under resten av vintern gällde det mest att hålla reda på när isen var stark nog i det hål som skapats av böndernas hämtning av is. På våren måste man också hålla reda på var det fanns

stenar. Isen smälte snabbare i deras närhet. En gång höll jag på att drunkna när jag gled under isen nära en solvärmd sten. Jag smög upp på vinden och bytte kläder. Jag var rädd för att tala om vad som skett. Men jag blev avslöjad av mor om dock inte alls blev så arg som jag fruktat. Hon var nog glad att jag levde. Far blev underrättad först i efterhand.

Prästgården i Rumskulla har ett fantastiskt läge. Jag har i mitt senare arbete vid olika landsarkiv sett många prästgårdar som ligger långt från kyrkan. I Rumskulla ligger prästgården mitt i byn och rakt över prästgårdsdammen ligger kyrkan och speglar sig i vattnet. På vintern förgylldes vår utsikt mot kyrkan av en julgran som restes vid kyrkan i advent. Den försågs 1935, när elektriciteten kom till byn, med elektriska lampor som enligt min far tillkom genom en insamling som initierades av kantor Hjalmar Westrin. Någon egentlig gatubelysning kan jag inte minnas att vi hade i byn, i varje fall inte i vår halva av den. Men Backhedens och konkurrenten Konsums små affärer brukade till julen glädja oss med en skyltning med tomtar i sina två små fönster. Vilka drömmar i barnasjälarna väckte inte dessa små skyltfönster? Inget kunde dock jämföras med julsyltningen i Vimmerby. Tänk att det kunde finnas en så storartad ljusupplevelse som där! Vilken tur också att det gick en buss till Vimmerby och att det fanns en chaufför vid namn Manne från Ydrefors som körde den. Annars hade vi under krigsåren inte fått se härligheten!

Jag har mycket funderat över hur jordbruket vid prästgården bedrevs i äldre tid. Någon arrendator fanns det inte förrän i slutet av 1800-talet. Jag ser av en bild från 1914, som finns i Victor Haaks bok "Innan sägnerna dö", att det då ännu saknades en arrendatorsbostad. Däremot finns det en sådan på det fotografi som vi nu talar om. Det är den stora byggnad som ligger alldeles framför uppfarten till prästgården men på andra sidan landsvägen. Den härrör med andra ord från det andra decenniet av 1900-talet. Någon äldre arrendatorsbostad känner jag inte till, men i husförhörslängden (föregångare till församlingsböckerna) 1883 - 1891 dyker det upp en "inspektor", som i nästa husförhörslängd 1891 - 1896 kallas "brukare". Var han bodde vet jag dock inte.

I äldre husförhörslängder än dessa omnämns ingen brukare alls. Hur det hänger ihop vet jag inte, men jag tror att prästen klarade sig med hjälp av drängar – det fanns minst två knutna till prästgården. Man ska komma ihåg att präster i äldre tid oftast själva var kunniga bönder, några av dem rent av föregångsmän på jordbrukets område. Dessutom hade prästbordets torpare skyldighet att göra vissa dagsverken per år. I sin artikel om prästgården säger min far att det i kyrkoarkivet fanns avtal om torparnas dagsverksskyldighet från början av 1900-talet. De speglade säkert förhållandena i äldre tid vid prästgården.

Bakom vedskjulet på fotografiet ser man en liten stuga. Det var drängstugan som bestod av ett litet kök och ett stort rum med öppen spis, ungefär som i Krösenborg. Jag kommer inte ihåg om någon bodde där när jag var barn. Stugan har hur som helst fått stå kvar och använts till olika ändamål. Den användes bl.a. som nödbostad för en pensionär när pensionärshemmet brann ner omkring år 1950. När den nya arrendatorsbostaden stod klar fem år tidigare hade den gamla nämligen omvandlats till ett slags pensionärshem. Jag minns branden mycket tydligt, därför att jag möttes av ljusskenet på himlen när jag var på väg hem med cykel från realskolan i Hultsfred. Hela himlen var röd och gråtande övertygade jag mig om att det var prästgården som brann. En stor lycka övermannade mig – skam till sägandes - när jag såg att det "bara" var pensionärshemmet. Jag borde kanske tidigt ha förstått det för

branden åtföljdes av märkliga ljud. Det knallade och exploderade som om det var krig. Det visade sig bero på att hemvärnet hade placerat sitt ammunitionsförråd i pensionärshemmet! Bränder är ju som bekant aldrig förutsedda, tydligen inte ens i militära sammanhang.

Ett nytt pensionärshem byggdes upp. Det var fint men vattentoaletter installerades inte. Anledningen var att man i allmänhet inte hade sådana vid den här tiden, inte ens i Herrgården om jag ska tro vad som sades. Däremot fanns det tydligen anledning att installera sådan i prästgården 20 år tidigare! Man kan undra över orsaken. En kan vara att pensionärshemmet var kommunens och den hade i början av 1950-talet mindre råd än vad pastoratet, som ägde prästgården, hade strax efter boställsreformen 1932. En annan kan ha varit klasskillnaderna. En präst på 1930-talet hade en ställning i samhället som man har svårt att förstå idag när nästan alla prästgårdar är sålda och prästerna bor i lägenheter.

Om livet i själva prästgården skulle jag kunna skriva mycket, men orken räcker inte riktigt till. Den innehöll pastorexpeditionen där far skötte församlingens kyrkböcker, förde pastoratets räkenskaper och skrev sina predikningar. Han skrev nya sådana varje söndag och bevarade alla de gamla. De präglades av det teologiska språket från universitetet i Uppsala och jag kan förstå att det känslolösa predikandet och de glada väckelsesångerna som användes i frikyrkoförsamlingen kunde vara mera lockande. Rumskulla hade tidigt blivit en frikyrkobygd med inflytelserika och välbeställda anhängare som exempelvis säteriägaren Axel Samuelsson i Herrgården och virkeshandlaren Axel Brorsson i Solbacka. Församlingens största manifestation var det årliga möte som hölls i Herrgårdens stora lada på sommaren, innan höskörden tagits in. Dit kom kända predikanter och sångare och folk strömmade till i stora skaror från flera socknar. De kom gående, cyklande eller åkande i häst och vagn längs landsvägen framför prästgården upp mot Herrgården. Det var ett spännande skådespel för oss barn, även för oss prästbarn.

Prästgården i övrigt var kvinnornas domän. De hade mycket att bestyra. Eftersom vår mor var något försvagad av sin sjukdom och tidvis behandlades för den på sanatorium var våra hembiträden mycket viktiga. Lyckligtvis var de också mycket duktiga. Den första var Gunhild Svensson från Kvarnarp och efter henne kom systemen Elly. De verkar ha behandlats väl för de stannade hos oss flera år vardera. Gunhild hade ett utomäktenskapligt barn, Jan, som blev lekkamrat till mig. Mor och son bodde hos oss och det sågs uppenbarligen inte som någon omöjlighet av min mor och far. Gunhild gifte sig så småningom med barnets far, en polis, och fick efternamnet Bredskog.

Vår mor var utbildad skolkökslärarinna och hon var väl insatt i en prästfrus alla uppgifter. Hon kunde leda arbetet, men hon måste ha hjälp. För det första var huset stort och mathållningen var tids- och arbetskrävande. För det andra skulle det utföras i en tid då moderna köksmaskiner i stor utsträckning saknades. Dessutom var prästgården mer eller mindre en offentlig miljö. Otaliga styrelsemöten, symöten och kafferep, ibland i stor skala med ett stort antal deltagare, hölls. Säkert med viss rätt hävdade Elly på äldre dagar att prästgården var ett pensionat mer än ett hem i vanlig mening. Så fort någon biskop, kyrkosångare eller någon liknande kom skulle han – för det var alltid en han – inkvarteras och bispisas i prästgården. För oss fyra barn var mor en central person som hade tid att prata med oss, spela spel och läsa läxor. Hon hade en lätthet i sinnet som vår far emellanåt saknade. Jag tror att hon påverkats mycket av de vistelser hon på grund av sin sjukdom fick göra på sanatorier. Det är

omvittnat av många att de kunde fungera som en slags folkhögskola där många idéer och tankar dryftades.

Om detta får jag dock försöka skriva en annan gång. Här har det i första hand gällt kommentera livet kring de byggnader som man kunnat se på fotografiet som Karin Westrin låtit mig ta del av. Jag hade kunnat bedriva noggrannare forskningar i Rumskulla kyrkoarkiv som finns hos pastorsämbetet i Vimmerby och, när det gäller folkbokföringshandlingarna, på landsarkivet i Vadstena. Men eftersom orken inte längre är vad den har varit har jag använt mig av en mer sökande metod som inkluderat mina egna minnen, min fars artiklar från 1977 och samtal med gamla lekkamrater som Vera Isaksson och Eiva Andersson i Rumskulla kyrkby. Metoden har sina brister men den har den mycket stora fördelen att berättelsen kommer in på förhållanden som man inte kommer åt i det skrivna materialet. Den gör inte anspråk på att vara fullständig och den är öppen för dialog med dem som har upplevt samma tid som jag och har andra utgångspunkter och erfarenheter än jag. Förhoppningsvis kan den också ligga till grund för vidare diskussioner och forskningar om Rumskullas och rumskullabornas intressanta historia.